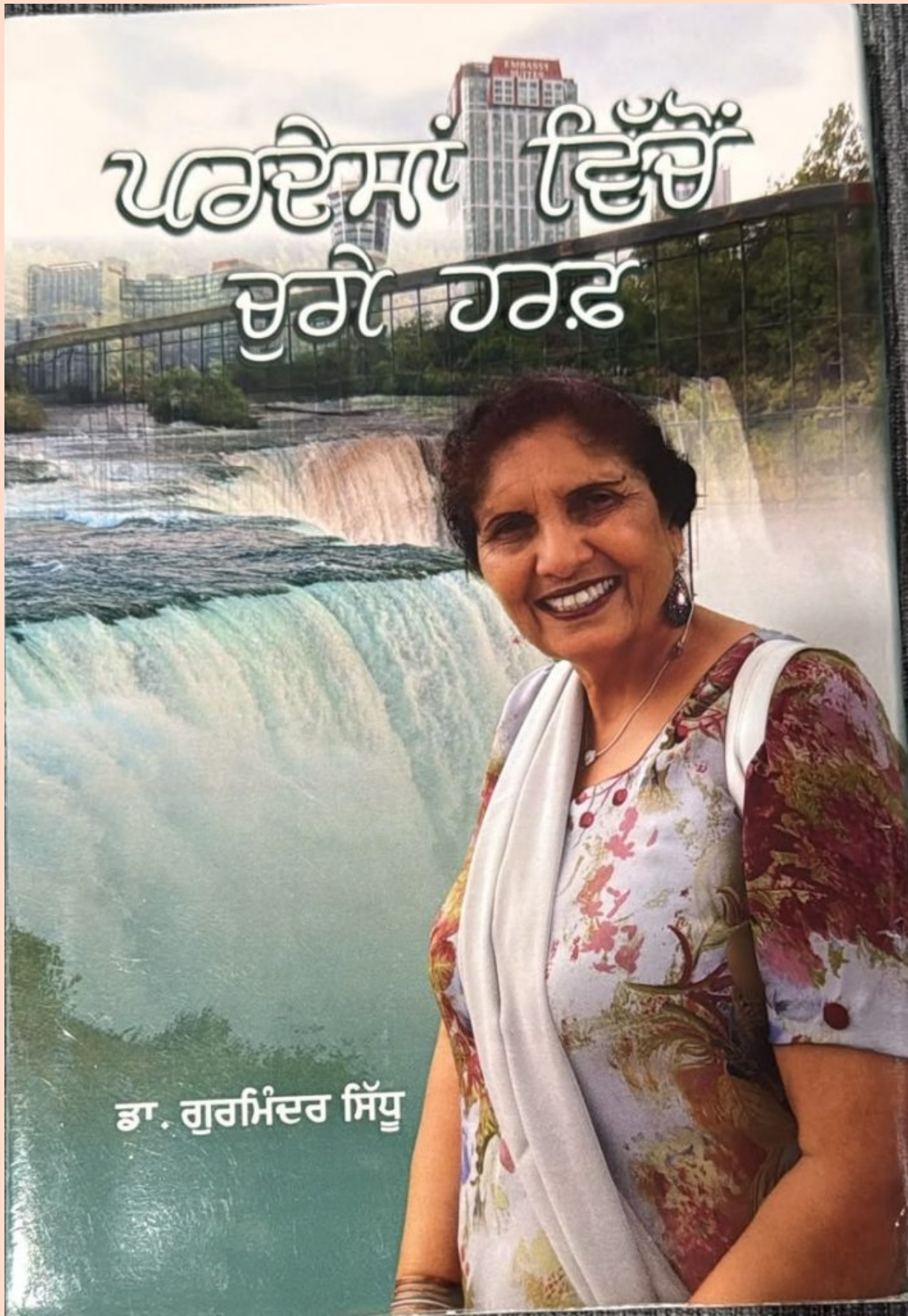

ਪ੍ਰਦੇਸਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਚੁਗੇ ਹਰਫ਼

ਵਰਲਡ ਪੰਜਾਬੀ ਟਾਈਮਜ਼
ਜਸਬੀਰ ਮਾਨ ਸਰੀ ਬੀ.ਸੀ

‘ਪ੍ਰਦੇਸਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਚੁਗੇ ਹਰਫ਼’ ਡਾਕਟਰ ਗੁਰਮਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦੀ 22 ਲੇਖਾਂ, 32 ਤਸਵੀਰਾਂ ਅਤੇ 175 ਸਫ਼ਿਆਂ ਦੀ ਖੂਬਸੂਰਤ ਵਾਰਤਕ ਦੀ ਪੁਸਤਕ ਹੈ। ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਸਫ਼ਰ ਦੌਰਾਨ ਲਿਖੀ ਹੈ। ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਜੀਵਨ ਨਾਲ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਪੁਸਤਕ ਲਿਖਣਾ ਸਿਰਫ਼ ਸ਼ਬਦ ਇਕੱਠੇ ਕਰਨਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਸਗੋਂ ਆਪਣੇ ਅਤੇ ਹੋਰ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਗਿਆਨ, ਤਜਰਬੇ ਅਤੇ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਹੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਚੰਗਾ ਲੇਖਕ ਆਪਣੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਦੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਵੇਖਦਾ ਹੈ, ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਫਿਰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਰੂਪ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਹੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਲਿਖਣ ਦੀ ਕਲਾ ਸਹਿਜੇ-ਸਹਿਜੇ ਅਭਿਆਸ ਨਾਲ ਹੋਰ ਨਿਖਰਦੀ ਹੈ।

ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਲੇਖਕ ਡਾਕਟਰ ਗੁਰਮਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਨਿਰੰਤਰ ਲਿਖਦੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਮਾਂ-ਬੋਲੀ ਦੀ ਝੋਲੀ ਪਾਈਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਤੋਂ ਇਨਾਮ ਵੀ ਜਿੱਤੇ ਹਨ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਪੂਰੇ ਯਕੀਨ ਨਾਲ ਕਹਿ ਸਕਦੀ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਇਹ ਪੁਸਤਕ ‘ਪ੍ਰਦੇਸਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਚੁਗੇ ਹਰਫ਼’ ਜਿੱਥੇ ਪਾਠਕਾਂ ਦਾ ਮਨੋਰੰਜਨ ਕਰਵਾਏਗੀ ਉੱਥੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਝੋਲੀ ਗਿਆਨ ਨਾਲ ਵੀ ਭਰਭੂਰ ਕਰੇਗੀ।

ਡਾਕਟਰ ਗੁਰਮਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਇਹ ਕਿਤਾਬ ਮੇਰੇ ਲਈ ਇੱਕ ਅਣਮੋਲ ਤੋਹਫ਼ੇ ਵਰਗੀ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ਮੈਂ ਬੜੀ ਰੀਝ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਿਆ ਅਤੇ ਧੁਰ ਅੰਦਰ ਤੱਕ ਮਾਣਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਕਿਤਾਬ ਡਾਕਟਰ ਗੁਰਮਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸਾਡੇ ਵਿਰਾਸਤ ਗਰੁੱਪ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਭੈਣਾਂ ਨੂੰ ਬੜੇ ਮੋਹ ਅਤੇ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ 11 ਮਈ 2026 ਨੂੰ ਬੀਅਰ ਕਰੀਕ ਪਾਰਕ ਵਿੱਚ ਹੋਈ ਸਾਡੀ ਇੱਕ ਮਿਲਨੀ ਦੌਰਾਨ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਕਿਤਾਬ 16 ਜੂਨ, 2026 ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਮਿਲੀ ਸੀ। ਅਗਲੇ ਹੀ ਦਿਨ 17 ਜੂਨ ਨੂੰ ਮੈਂ ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਦਾ ਤਕਰੀਬਨ ਤੀਜਾ ਹਿੱਸਾ ਪੜ੍ਹ ਲਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਦਿਆਂ ਮੈਨੂੰ ਏਨਾ ਅਨੰਦ ਆਇਆ ਜਿਵੇਂ ਮੈਂ ਕੋਈ ਕਹਾਣੀ ਜਾਂ ਨਾਵਲ ਪੜ੍ਹ ਰਹੀ ਹੋਵਾਂ।

ਵਾਰਤਕ ਲਿਖਣ ਬਾਰੇ ਮੇਰੀ ਸੋਚ ਬੜੀ ਵੱਖਰੀ ਕਿਸਮ ਦੀ ਸੀ। ਮੈਂ ਸੋਚਿਆ ਕਰਦੀ ਸਾਂ ਕਿ ਵਾਰਤਕ ਲਿਖਣਾ ਬਹੁਤ ਆਸਾਨ ਕੰਮ ਹੈ। ਪਰ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਇਆ ਕਿ ਵਾਰਤਕ ਲਿਖਣੀ ਓਨੀ ਸੌਖੀ ਨਹੀਂ ਜਿੰਨੀ ਅਸੀਂ ਸੋਚਦੇ ਹਾਂ। ਵਾਰਤਕ ਵਿੱਚ ਵੀ ਡੂੰਘੇ ਅਧਿਐਨ, ਤਜਰਬੇ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇ ਦੀ ਚੰਗੀ ਸਮਝ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ, ਤਰਕਪੂਰਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਕਾਫੀ ਮਿਹਨਤ ਵਾਲਾ ਕੰਮ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਭਾਸ਼ਾ ਉੱਤੇ ਮਜ਼ਬੂਤ ਪਕੜ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਪਤਾ ਚੱਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਡਾਕਟਰ ਗੁਰਮਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਤੇ ਏਨੀ ਮਜ਼ਬੂਤ ਪਕੜ ਹੈ ਕਿ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲੇ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਹੀ ਵਾਹ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ। ਹੀਥਰੇ ਏਅਰਪੋਰਟ ਤੋਂ ਉਤਰ ਕੇ ਆਪਣੇ ਚਾਚਾ ਜੀ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਬੇਟਿਆਂ ਨਾਲ ਜਦੋਂ ਇਹ ਘਰ ਨੂੰ ਜਾ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਕਾਰ ਵਿੱਚ ਬੈਠੇ ਰਸਤਿਆਂ ਦੇ ਕੁਦਰਤੀ ਨਜ਼ਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਜਿਸ ਖੂਬਸੂਰਤ ਨਜ਼ਰ ਨਾਲ ਇਹ ਵੇਖਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨਜ਼ਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਆਪਣੇ ਲੇਖ ‘ਦੇਖ ਲਈ ਵਲਾਇਤ ਵੀ’ ਵਿੱਚ ਵੀ ਓਨੀ ਹੀ ਖੂਬਸੂਰਤੀ ਨਾਲ ਚਿਤਰਦੇ ਹਨ।

ਨਮੂਨੇ ਲਈ ਹਾਜ਼ਰ ਹਨ ਕੁਝ ਸਤਰਾਂ ‘ਬੜੇ ਹੀ ਮਨਮੋਹਕ ਦ੍ਰਿਸ਼, ਹਰ ਪਾਸੇ ਹਰਿਔਲ ਹੀ ਹਰਿਔਲ, ਪੱਥੀਆਂ ਉੱਤੇ ਪਿਸਤੇ ਰੰਗਾ ਘਾਹ, ਕਿਤੇ ਕਿਤੇ ਦੂਰ ਕਿਸੇ ਚਰਾਂਦ ਵਿੱਚ ਚਰਦੀਆਂ ਗਾਵਾਂ, ਜਿਵੇਂ ਸਾਵੇ ਕਾਗਜ਼ ਉੱਤੇ ਚਿੱਟੇ ਕਾਲੇ, ਅੱਖਰ ਹੋਣ, ਜਿਵੇਂ ਮੈਂ ਧਰਤੀ ਤੇ ਛਪੀ ਕੋਈ ਕਵਿਤਾ ਪੜ੍ਹ ਰਹੀ ਹੋਵਾਂ। ਸੜਕਾਂ ਕੰਢੇ ਫੁੱਲਦਾਰ ਬੂਟਿਆਂ ਅਤੇ ਦਰੱਖਤਾਂ ਦੀਆਂ ਕਤਾਰਾਂ ਜਿਵੇਂ ਇਸ ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਰੰਗੀਨ ਹਾਸ਼ੀਏ ਹੋਣ। ਦੇਸ਼ ਸੱਚਮੁੱਚ ਬਹੁਤ ਸੋਹਣਾ ਸੀ।’ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਇੱਕ ਹੋਰ ਲੇਖ ‘ਜਿੱਥੇ ਵਸੇ ਚਿੜੀਆਂ ਦਾ ਚੰਬਾ’ ਵਿੱਚ ਵੀ ਸਿਡਨੀ ਸ਼ਹਿਰ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਵੀ ਬੜੀ ਖੂਬਸੂਰਤੀ ਨਾਲ ਉਲੀਕਿਆ ਹੈ।

ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੜੀ ਅਮੀਰ, ਰਸਭਰੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਲੇਖਾਂ ਨੂੰ ਰੌਚਕ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਕਿਤੇ ਕਿਤੇ ਅਖਾਣ, ਮੁਹਾਵਰੇ ਅਤੇ ਕਾਵਿ ਟੁਕੜੀਆਂ ਵੀ ਵਰਤੋਂ ਵੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ—ਗੋਲੀ ਕੀਹਦੀ ਤੇ ਗਹਿਣੇ ਕੀਹਦੇ, ਜਾ ਕੇ ਰਾਖੇ ਸਾਈਆਂ ਮਾਰ ਸਕੇ ਨਾ ਕੋਈ, ਭਾਈ ਕੇ ਭਾਈ ਮਿਲੇ ਕਰ ਕਰ ਲੰਬੇ ਹਾਥ, ਅੰਨ੍ਹਾ ਕੀ ਭਾਲੇ ਦੇ ਅੱਖਾਂ ਆਦਿ। ਐਬਸਟਰੈਕਟ ਦੇ ਇੱਕ ਗਰੀਨ ਹਾਊਸ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਦੀਆਂ ਪੜ੍ਹੀਆਂ ਲਿਖੀਆਂ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਕਵਿਤਾ ਆਪ ਮੁਹਾਰੇ ਹੀ ਫੁੱਟਦੀ ਹੈ। ਜੇ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਲੇਖ ‘ਦਰਦਾਂ ਦੇ ਖੂਹ ਅਵੱਲੜੇ’ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਹੈ। ਨਮੂਨੇ ਲਈ ਪੇਸ਼ ਹਨ ਸਤਰਾਂ—

“ਇੱਕ ਸੁਪਨਾ ਜਿਹਦਾ ਰੰਗ ਸੰਧੂਰੀ, ਟੋਟੇ ਟੋਟੇ ਹੋਇਆ

ਗਰੀਨ ਹਾਊਸ ਦੇ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਦੇ ਵਿੱਚ ਧਾਹਾਂ ਮਾਰ ਕੇ ਹੋਇਆ

ਟੋਟੇ ਜੋੜਨ ਬਾਬਲਾ! ਵੇ ਤੇਰੇ ਚੰਬੇ ਦੀਆਂ ਚਿੜੀਆਂ

ਬੈਰੀ ਤੋੜਨ ਬਾਬਲਾ! ਵੇ ਤੇਰੇ ਚੰਬੇ ਦੀਆਂ ਚਿੜੀਆਂ!”

ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਦੇ ਲੇਖਾਂ ਦੇ ਸਿਰਲੇਖ ਬੜੇ ਹੀ ਦਿਲ ਖਿੱਚਵੇਂ ਅਤੇ ਦਿਲ ਟੁੰਬਵੇਂ ਹਨ।

ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਹੀ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਇਹ ਕਿਤਾਬ ਲਿਖਣ ਦਾ ਸਬੱਬ ਬਣਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਆਪਣੇ ਪਹਿਲੇ ਲੇਖ ‘ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਪੌਣਾਂ ਦੇ ਖੰਭਾਂ ਤੇ’ ਵਿੱਚ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ 2001 ਦਾ ਜੇਠ ਦਾ ਮਹੀਨਾ ਸੀ, ਭੱਠੀ ਵਾਂਗ ਭਖਦੀ

ਦੁਪਹਿਰ...ਕਿ ਅਚਾਨਕ ਠੰਡੀ ਸੀਤ ਹਵਾ ਦਾ ਬੁੱਲਾ ਆਇਆ, ਇਹ ਬੁੱਲਾ ਬਰਫ਼ੀਲੇ ਮੁਲਕ ਕਨੇਡਾ ਤੋਂ ਉੱਥੇ ਹੋ ਰਹੀ ਡਾਕਟਰਾਂ ਦੀ ਕਾਨਫਰੰਸ ਲਈ ਸੱਦਾ ਪੱਤਰ ਸੀ। ‘ਅੰਨ੍ਹਾ ਕੀ ਭਾਲੇ, ਦੇ ਅੱਖਾਂ...!’ ਮੈਥੋਂ ਤਾਂ ਇਹ ਚਾਅ ਨਾ ਚੁੱਕਿਆ ਨਾ ਜਾਵੇ! ਬੜੇ ਚਿਰਾਂ ਦੀ ਰੀਝ ਸੀ ਧਰਤੀ ਦਾ ਇਹ ਖਿੱਤਾ ਵੇਖਣ ਦੀ, ਚਲੇ ਹੁਣ ਇਹ ਬਹਾਨਾ ਬਣ ਗਿਆ। ਇੱਥੋਂ ਹੀ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਇਹ ਕਿਤਾਬ ‘ਪ੍ਰਦੇਸਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਚੁਗੇ ਹਰਫ਼’ ਲਿਖਣ ਦਾ ਸਫ਼ਰ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਵੀ ਵੰਨ-ਸਵੰਨੇ ਹਨ। ਕੁਝ ਵਿਸ਼ੇ ਅਜਿਹੇ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਸਾਨੂੰ ਸਤਰੰਗੀ ਪੀਘ ਤੇ ਬਿਠਾ ਅਜਿਹਾ ਹੁਲਾਰਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਅਸਮਾਨ ਵਿੱਚ ਉੱਡਣ ਲਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ‘ਜਿੱਥੇ ਵਸੇ ਚਿੜੀਆਂ ਦਾ ਚੰਬਾ’ ਵਿੱਚ ਮਾਂ ਧੀ ਦਾ ਜਜ਼ਬਾਤੀ ਮੇਲ ਸਾਡੇ ਮਨਾਂ ਵਿੱਚ ਖੁਸ਼ੀ ਦੀਆਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਤਰੰਗਾਂ ਛੇੜਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਭਾਵੁਕ ਹੋਏ ਬਗੈਰ ਰਹਿ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ। ਆਪਣੇ ਇਸ ਲੇਖ ਦੇ ਅਖੀਰ ਵਿੱਚ ਇਹ ਲਿਖਦੇ ਹਨ—‘ਸੱਚਮੁੱਚ ਚੰਬੇ ਦੀਆਂ ਚਿੜੀਆਂ ਆਪਣੇ ਘਰ ਲੱਖ ਖੁਸ਼ੀ ਵਸਦੀਆਂ ਹੋਣ, ਪਰ ਮਾਂ ਬਾਬਲ ਦੀ ਯਾਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਆਦਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਰੁੱਗ ਭਰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ’।

‘ਟਿੱਮ ਟਿੱਮ ਕਰਦੇ ਦੀਵੇ’ ਲੇਖ ਵਿੱਚ ਵੀ ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਕਨੇਡਾ ਵਿੱਚ ਖਾਸ ਕਰ ਸਰੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਦੀ ਪ੍ਰਫੁੱਲਤ ਲਈ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਸਖਸ਼ੀਅਤਾਂ, ਸਾਹਿਤਕ ਸਭਾਵਾਂ, ਅਦਾਰਿਆਂ ਅਤੇ ਗਰੁੱਪਾਂ ਦਾ ਜਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜਿਸਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਅੰਤਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਵਿਸ਼ੇ ਅਜਿਹੇ ਹਨ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਕੋਈ ਵੀ ਅੱਖ ਰੋਏ ਬਗੈਰ ਰਹਿ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਇੰਗਲੈਂਡ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸ਼ਹਿਰ ਕਵੈਂਟਰੀ ਦੀ ਸੇਂਟ ਮਾਈਕਲ ਚਰਚ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ ‘ਕਵੈਂਟਰੀ ਕੈਥੀਡਰਲ’ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਜਿਸਨੂੰ ਦੂਜੀ ਵੱਡੀ ਜੰਗ ਵੇਲੇ ਬੰਬਾਂ ਨਾਲ ਤਬਾਹ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਤੇ ਉਸਦਾ ਸਭਿਆ ਹੋਇਆ ਢਾਂਚਾ ਜਾਣੀ ਕੇ ਪੁਰਾਣੇ ਚਰਚ ਦੇ ਖੰਡਰਾਂ ਨੂੰ ਯਾਦਗਾਰ ਵਜੋਂ ਅਜੇ ਤੱਕ ਸੰਭਾਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।

11 ਸਤੰਬਰ 2001 ਵਰਲਡ ਟਰੇਡ ਸੈਂਟਰ ਤੇ ਹੋਏ ਹਮਲੇ ਦੀ ਘਟਨਾ ਅਧੁਨਿਕ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀਆਂ ਸਭ ਤੋਂ ਦੁਖਦਾਈ ਅਤੇ ਦਿਲ ਦਹਿਲਾ ਦੇਣ ਵਾਲੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਹੈ। ਡਾ: ਗੁਰਮਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ‘ਹੈਕੜਬਾਜ਼ ਚਿਹਰਿਆਂ ਉੱਤੇ ਤਰਦੀ ਦਹਿਸ਼ਤ’ ਸਿਰਲੇਖ ਅਧੀਨ ਉਸ ਸਮੇਂ ਵਰਲਡ ਟਰੇਡ ਸੈਂਟਰ ਤੇ ਹੋਏ ਹਮਲੇ ਨੂੰ ਟੀ ਵੀ ਦੀ ਸਕਰੀਨ ਉੱਪਰ ਚੱਲ ਰਹੇ ਸੀਨ ਨੂੰ ਹੂਬ ਹੂ ਚਿਤਰਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਏਸੇ ਲੇਖ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਬੜਾ ਹੀ ਦਰਦ ਨਾਲ ਵਿੰਨਿਆਂ ਸੀਨ ਲਿਖਦੇ ਹਨ। ‘ਅਮਰੀਕੀ ਜ਼ਹਿਰ ਨਾਲ ਨੱਕੋ-ਨੱਕ ਭਰੇ ਪਏ ਸਨ, ਨਿਰਦੋਸ਼ ਨੈਣਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਵਗੇ ਪਾਣੀ-ਰੰਗੇ ਹੰਝੂ ਖੂਨ ਦੇ ਹੰਝੂਆਂ ਵਿੱਚ ਵਟ ਰਹੇ ਸਨ, ਵਾਰ-ਵਾਰ ਦਿਖਾਈਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਬਲਕੀਆਂ ਬਲਦੀ ਉੱਤੇ ਤੇਲ ਬਣ-ਬਣ ਡੁੱਲ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਤੀਜੀ ਵਿਸ਼ਵ ਜੰਗ ਬਹੁਤਾ ਉੱਤੇ ਆ ਗਈ ਲੱਗਦੀ ਸੀ।’

“ਆਪਾਂ ਵਾਪਿਸ ਘਰ ਚੱਲੀਏ!” ਬਲਦੇਵ ਨੇ ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਦੀ ਗੱਲ ਕਹਿ ਦਿੱਤੀ।

“ਪਾਗਲ ਹੋ ਗਏ ਓ? ਦੇਖੋ ਤਾਂ ਕਿਵੇਂ ਅੱਗ ਵਰ ਰਹੀ ਐ? ਟਿਕ ਕੇ ਬਹਿ ਜਾਓ!”

ਸੁਭਾਵਿਕ ਹੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਬੰਦਾ ਘਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਦੂਰ ਕਿਤੇ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਤੇ ਸਿਰ ਤੇ ਅਜਿਹਾ ਖਤਰਾ ਮੰਡਰਾ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਮਨੁੱਖ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪਣੇ ਘਰ ਵੱਲ ਹੀ ਭੱਜੇਗਾ। 9-11 ਵੇਲੇ ਇਹ ਆਪਣੀ ਦੇਸ਼ਤ ਭੁੱਪਿੰਦਰ ਕੋਲ ਫਲੋਰਿਡਾ ਗਏ ਹੋਏ ਸਨ। ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਦੇਸ਼ਤ ਦਾ ਇਹ ਪਲੈਨ ਸੀ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨਿਊ ਯੋਰਕ ਵਿਖੇ ਵਰਲਡ ਟਰੇਡ ਸੈਂਟਰ ਵੀ ਵਿਖਾਇਆ ਜਾਵੇ। ਜਦ ਨੂੰ ਹੀ ਇਹ ਅਣਹੋਣੀ ਘਟਨਾ ਵਾਪਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੀੜਾਂ ਵਿੰਨ੍ਹੀਆਂ ਕਿੰਨੀਆਂ ਹੀ ਔਰਤਾਂ ਦੀ ਗਾਥਾ ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਕੁਝ ਲੇਖਾਂ ਵਿੱਚ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਸਾਂਝੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। ‘ਗੁਲਾਬ ਤੇ ਤੇਜ਼ਾਬ ਦੇ ਛਿੱਟੇ’ ਲੇਖ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਗੋਰੀ ਔਰਤ ਦੀ ਦਰਦਨਾਇਕ ਕਹਾਣੀ ਬਿਆਨ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਨਾਲ ਇੱਕ ਪੰਜਾਬੀ ਮੁੰਡੇ ਨੇ ਕਈ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਧੋਖਾ ਕੀਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਉਹ ਆਪ ਉਸ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾ ਕੇ ਪੱਕਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਗੋਰੀ ਨਾਲ ਉਸਦੇ ਇੱਕ ਬੱਚਾ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਫਿਰ ਉਸ ਨਾਲ ਤਲਾਕ ਲੈ ਕੇ ਉਸਦੇ ਰਾਹੀਂ ਆਪਣੇ ਹੋਰ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਪੱਕੇ ਕਰਵਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਵਿਚਾਰੀ ਔਰਤ ਅਖੀਰ ਤੇ ਪਾਗਲ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਬੱਘੀ ਵਿੱਚ ਖਿਡਾਉਣਿਆਂ ਨੂੰ ਪਾ ਕੇ ਉੱਤੇ ਢਕ ਕੇ ਸੜਕਾਂ ਤੇ ਤੁਰੀ ਫਿਰਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਇਸੇ ਭਰਮ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਪਤੀ ਤੇ ਬੱਚਾ ਉਸ ਨਾਲ ਅਜੇ ਵੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲੇਖ ਵਿੱਚ ਇਹ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹਦੇ ਦਿਮਾਗ ਨੇ ਪਤੀ ਤੇ ਬੱਚੇ ਦਾ ਜਾਣਾ ਕਬੂਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਉਹ ਉੱਥੇ ਹੀ ਖੜ੍ਹੀ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਉਸਦੇ ਜਾਣ ਵੇਲੇ ਖੜ੍ਹੀ ਸੀ।

‘ਦਰਦਾਂ ਦੇ ਖੂਹ ਅਵੱਲੜੇ’ ਵਿੱਚ ਵੀ ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਦੁਖਿਆਰੀਆਂ ਧੀਆਂ ਦੀ ਵੇਦਨਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਸੁਣਾਈ ਹੈ। ਧੀਆਂ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਸ਼ਾਨ, ਮਮਤਾ ਦਾ ਰੂਪ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਦੀ ਅਨਮੋਲ ਧਰੋਹਰ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਕਈ ਵਾਰੀ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਦੁੱਖ ਅਤੇ ਅਨਿਆਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਕਠਿਨ ਬਣਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਕਈ ਲੇਖਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮਾਨਸਿਕ ਤਣਾਅ, ਘਰੇਲੂ ਹਿੰਸਾ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਦਬਾਅ ਵਰਗੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਦੀਆਂ ਧੀਆਂ ਦਾ ਦੁੱਖ ਹੈ ਜੋ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲੇ ਦੇ ਲੂੰ ਕੰਢੇ ਖੜ੍ਹੇ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਦੁਖੀ ਧੀਆਂ ਦੀ ਵੇਦਨਾ ਸਿਰਫ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਵੇਦਨਾਂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਸਗੋਂ ਪੂਰੇ ਸਮਾਜ ਲਈ ਚਿੰਤਾ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

‘ਉਨ੍ਹਾਬੀ ਪੱਗ ਵਾਲੇ ਦੀ ਤਲਾਸ਼’ ਲੇਖ ਵੀ ਲੇਖਿਕਾ ਨੇ 2018 ਦੀ ਕਨੇਡਾ ਯਾਤਰਾ ਸਮੇਂ ਹੀਥਰੇ ਹਵਾਈ ਅੱਡੇ ਦਾ ਅਨੁਭਵ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਸਾਂਝਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜਿੱਥੇ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਹਮਸਫ਼ਰ ਡਾ ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ ਖਹਿਰਾ ਗੁਆਚ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਇਸ ਲੇਖ ਦੇ ਅਖੀਰ ਤੇ ਸਾਡੇ ਲਈ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਸਬਕ ਛੱਡਿਆ ਹੈ ਜੋ ਸਾਨੂੰ ਹਰ ਇੱਕ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਲਾਗੂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

‘ਪ੍ਰਦੇਸ਼ੀ ਮਰਦੀਆਂ ਅਣਜੰਮੀਆਂ ਧੀਆਂ’ ਲੇਖ ਵਿੱਚ ਲੇਖਿਕਾ ਭਰੂਣ ਹੱਤਿਆ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਭਰੂਣ ਹੱਤਿਆ ਇੱਕ ਸਮਾਜਿਕ ਬੀਮਾਰੀ ਹੈ। ਇਸ ਬੀਮਾਰੀ ਉੱਤੇ ਇਹ ਦੇ ਢਾਈ ਦਹਾਕਿਆਂ ਤੋਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ, ਕਹਾਣੀਆਂ ਲਿਖਦੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ।

‘ਨਾ ਮੰਮੀ ਨਾ’ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਬਹੁਤ ਹੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਕਿਤਾਬ ਹੈ। ਜਿਸ ਦੇ ਕਈ ਐਡੀਸ਼ਨ ਛਪ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਜਿਹੜੀ ਅੱਜ ਤੋਂ ਦੋ ਢਾਈ ਦਹਾਕੇ ਪਹਿਲਾਂ ਲਿਖੀ ਗਈ ਸੀ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਲੇਖਿਕਾ ਨੇ ਮਾਂ ਦੀ ਕੁੱਖ ਵਿੱਚ ਪਲ ਰਹੀ ਧੀ ਦੀ ਵਿੱਥਿਆ ਲਿਖੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਦੀਆਂ ਸਕੀਮਾਂ ਘੜੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਇਹ ਅਣਜੰਮੀ ਬੱਚੀ ਦੀ ਵਿੱਥਿਆ ਛਪੀ ਤਾਂ ਭਾਵੁਕ ਹੋਏ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ, ਮਾਪਿਆਂ ਦੀਆਂ ਡਾਕਟਰ ਗੁਰਮਿੰਦਰ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਹੀ ਚਿੰਠੀਆਂ ਆਈਆਂ।

ਇਹ ਚਿੰਠੀਆਂ ਇਹਨਾਂ ਨੇ ‘ਨਾ ਮੰਮੀ ਨਾ ਕਿਤਾਬ’ ਵਿੱਚ ਛਾਪੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਚਿੰਠੀਆਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਲਿੱਖਿਆ ਹੈ। ‘ਇਹ ਸਾਰੇ ਖ਼ਤ ਮੇਰੇ ਰਹਿਨੁਮਾ ਨੇ, ਮੇਰੇ ਹਰਫ਼ਾਂ ਨੂੰ ਦੀਵੇ ਕਹਿ ਕੇ ਮੇਰੇ ਸਿਰ ‘ਤੇ ਫਰਜ਼ਾਂ ਦੀ ‘ਜਾਗੋ’ ਧਰ ਰਹੇ। ਮੈਂ ਇਹ ‘ਜਾਗੋ’ ਬੁੱਕ ਕੇ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਗੋੜਾ ਦੇਣਾ ਹੈ।’

ਮੈਨੂੰ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਇਹ ਲੇਖ ‘ਪ੍ਰਦੇਸ਼ੀ ਮਰਦੀਆਂ ਅਣਜੰਮੀਆਂ ਧੀਆਂ’ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਇਹ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਇਆ ਕਿ ਡਾ ਗੁਰਮਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਅਜੇ ਤੱਕ ਇਹ ਜਾਗੇ ਬੁੱਕ ਕੇ ਦੇਸ਼ ਕੀ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਇਹ ਗੋੜਾ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਜਦ ਵੀ ਕਿਸੇ ਰੇਡੀਓ ਜਾਂ ਟੀ ਵੀ ਸਟੇਸ਼ਨ ਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਉੱਥੇ ਇਹਨਾਂ ਕੋਲੋਂ ਏਸੇ ਵਿਸ਼ੇ ਤੇ ਹੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸੁਆਲ ਜੁਆਬ ਪੁੱਛੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਫੋਨ ਕਾਲਾਂ ਵੀ ਇਸੇ ਵਿਸ਼ੇ ਤੇ ਵਧੇਰੇ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ।

‘ਕਨੇਡਾ ਤੱਕਿਆ ਲਹੌਰ’, ‘ਸੁੱਚਿਆਂ ਮੋਤੀਆਂ ਵਰਗੇ ਲੋਕ’ ਅਤੇ ‘ਮਹੁੱਬਤੀ ਸਾਂਝਾ ਦੇ ਪਤਾਸੇ’ ਇਹ ਲੇਖ ਪਿਆਰ, ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਅਤੇ ਆਪਣੇਪਣ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਨਾਲ ਸਾਡਾ ਰੁਬਰੂ ਕਰਵਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਦੋ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਦੀ ਉਹ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸਤਿਕਾਰ, ਸਮਝ ਅਤੇ ਸਾਥ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਜੁੜੀ ਹੋਈ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਗੋਚਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

‘ਕਾਲੇ ਬੱਦਲ ਸੁਨਹਿਰੀ ਕਿੰਗਰੇ’ ਲੇਖ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਲੇਖਿਕਾ ਦੱਸਦੀ ਹੈ ਕਿ ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਦਾ ਵਜੂਦ ਕਿਤੇ ਮਿਟ ਨਾ ਜਾਵੇ-ਇਹ ਚਿੰਤਾ ਹਰ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਪਰ ਕੁਝ ਸੁਹਣੀਆਂ ਅਤੇ ਹੌਂਸਲਾ ਦੇਣ ਵਾਲੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਜੋ ਏਅਰਪੋਰਟ ਤੇ ਇਹਨਾਂ ਨਾਲ ਵਾਪਰਦੀਆਂ ਹਨ ਉਹ ਇਹ ਯਕੀਨ ਦਿਵਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਜਦ ਤੱਕ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਮੌਜੂਦ ਹਨ, ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਦੀ ਰੌਣਕ ਕਦੇ ਫਿੱਕੀ ਨਹੀਂ ਪਵੇਗੀ।

ਅਖੀਰ ਤੇ ਮੈਂ ਡਾ ਗੁਰਮਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਪੁਸਤਕ ਲਈ ਬਹੁਤ ਬਹੁਤ ਮੁਬਾਰਕਵਾਦ ਕਹਿੰਦੀ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਲਈ ਅਪੀਲ ਕਰਦੀ ਹਾਂ ਅਤੇ ਇਹ ਵੀ ਯਕੀਨ ਦਿਵਾਉਂਦੀ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮਨੋਰੰਜਨ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਗਿਆਨ ਵਿੱਚ ਵੀ ਵਾਧਾ ਹੋਵੇਗਾ।